

ΤΟ ΒΗΜΑ

Γνώμες

Ο πολιτισμός της ετικέτας

Παπαρήστου Κώστας

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: 12/10/2016, 05:00 | ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ: 12/10/2016, 05:00

Έχω έναν καλό φίλο που διδάσκει σε κάποιο πανεπιστήμιο. Λόγω των διοικητικών ικανοτήτων του, έχει εκλεγεί ως διευθυντής στον ακαδημαϊκό τομέα που ανήκει. Δεν είμαι σίγουρος, εν τούτοις, αν ο ίδιος το έχει απόλυτα πιστέψει, αφού νιώθει κάθε τόσο την ανάγκη να το επιβεβαιώνει επισημαίνοντας την ιδιότητά του. Για παράδειγμα, φέρνει πάντα τη συζήτηση εκεί που απαιτείται ώστε εκ των πραγμάτων να χρησιμοποιεί εκφράσεις όπως «εγώ, ως διευθυντής τομέα» ή «εμείς οι διευθυντές τομέων», κλπ. Εάν, δε, στείλει mail για να πει έστω και καλημέρα, δεν είναι σπάνιο να προσθέσει στο τέλος και τον πολύτιμο τίτλο του!

Παλιότερα, γνώριζα κάποιον άνθρωπο που είχε αποκτήσει διευθυντική θέση σε ένα υπουργείο. Είχε τύχει αρκετές φορές να τον ακούσω να τηλεφωνεί σε ένα θέατρο για να κλείσει θέσεις, ή σε ένα εστιατόριο για να του κρατήσουν τραπέζι. Το τηλεφώνημα ξεκινούσε συνήθως με την αναγγελία μιας ιδιότητας: «Εδώ Χ.Ψ., διευθυντής του τάδε υπουργείου!»

Η ανάγκη (αυτο-)προσδιορισμού μέσω ενός επαγγέλματος ή ενός κοινωνικού αξιώματος είναι διαχρονικό φαινόμενο. Τα μόνα που αλλάζουν μέσα στο χρόνο είναι τα ονόματα και τα ειδικά βάρη των τίτλων. Κάποιες άλλες εποχές, ιδιότητες όπως δικηγόρος, γιατρός ή μηχανικός συνοδεύονταν από μια ιδιαίτερη αίσθηση σπουδαιότητας. Σήμερα, η εύκολη πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση, σε συνδυασμό με τον υπερκορεσμό πολλών «ευγενών» επαγγελμάτων, έχει αφαιρέσει την αίγλη από πολλά από αυτά. Δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε ότι, τίτλοι όπως «κομματικό στέλεχος» ή «σύμβουλος πρωθυπουργού» αρχίζουν να αποκτούν μια δυναμική που, σε αρκετές συνειδήσεις, τείνει να υποσκελίσει, π.χ., το «καθηγητής πανεπιστημίου»!

Τα λίγα παραδείγματα που ενδεικτικά αναφέρθηκαν καταδεικνύουν τη δύναμη της ετικέτας σε μια κοινωνία όπου η αυτοσυντήρηση και ο ανταγωνισμός, σε συνδυασμό με την κοινωνική ματαιοδοξία, λειτουργούν ως υποκατάστατα βαθύτερων ανθρώπινων αξιών κι ενός φιλοσοφημένου τρόπου ζωής. Σε έναν κόσμο όπου η αυταξία αντικειμενοποιείται με βάση τον ετεροκαθορισμό, και η εξατομίκευση αντιπροσωπεύει μια συλλογή από επίκτητους τίτλους...

Ο άνθρωπος, είναι αλήθεια, περνά μεγάλο μέρος της ζωής του συλλέγοντας ετικέτες. Κάποιες τις κληρονομεί από τη μέρα της γέννησής του: «Ο γιος του γιατρού», «η ανιψιά του υπουργού», κλπ. Μετά, αρχίζει σιγά-σιγά να αποκτά αυθεντικά δικές του: «Ο ωραίος του σχολείου», «το αστέρι της σχολικής ομάδας μπάσκετ», «ο αρχηγός της φοιτητικής παράταξης»...

Και, αν κατορθώσει να «πετύχει» στη ζωή του, γίνεται «ο γενικός διευθυντής», «ο δημοφιλής ηθοποιός», «ο λαοπρόβλητος πολιτικός», «ο πολυνίκης προπονητής»... Κάποιες φορές, η φήμη είναι δυνατό να συνοδεύεται από ετικέτες με αρνητικό περιεχόμενο: «Ο διαβόητος κακοποιός», «ο αιμοσταγής δικτάτορας»...

Μία ιδιαίτερα απεχθής ετικέτα είναι εκείνη που επιδεικνύει ακαδημαϊκούς τίτλους ως τρόπαια, αντί απλά να τους περιγράφει ως τεκμήρια παιδαγωγικής δοκιμότητας ενός δασκάλου, ακόμα κι αν αυτός εντάσσεται στις ανώτατες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Ο κάτοχός της, σε απόλυτη συμφωνία με τη ματαιόδοξη φύση του, προετοιμάζει τους μαθητές του για να επικυριαρχήσουν σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, δίχως ποτέ να τους διδάξει τη σημασία της δημιουργικής συνύπαρξης σε έναν κόσμο συνεργασίας και αλληλεγγύης (τον οποίο κατά κανόνα απορρίπτει – αν όχι και χλευάζει – ως «ουτοπικό»). Και τους διδάσκει ότι δικαιοσύνη σημαίνει την ελευθερία του δυνατού να αφανίζει τον αδύνατο, αρκεί ο αγώνας να τηρεί τους προκαθορισμένους κανόνες.

Αυτό που συχνά λησμονούμε, όμως, να διδάξουμε είναι ακριβώς εκείνο που αποτελεί τον πρωταρχικό σκοπό της εκπαίδευσης: την ανάπτυξη *αυτογνωστικής ικανότητας*, την κατάκτηση της *αυτοσυνειδησίας*. Οι μαθητές μας μαθαίνουν με ακρίβεια έτους φωτός την απόσταση ανάμεσα στ' αστέρια, φεύγουν όμως από τα χέρια μας χωρίς να έχουν μάθει το παραμικρό για τον εαυτό τους – με την έννοια που το έθεσε ο μέγιστος δάσκαλος της αρχαιότητας, που διακήρυξε με αυτοσαρκαστική ταπεινοφροσύνη πως «δεν γνώριζε τίποτα»!

Ο άνθρωπος αποκτά, έτσι, από νωρίς τη συνήθεια να ετεροκαθορίζεται. Μετρά την αξία του και οικοδομεί συναίσθηση ταυτότητας, όχι με κριτήριο τη δυνατότητα προσωπικής ανάπτυξης μέσω συνεχούς υπέρβασης του εαυτού του και μέσω διαρκούς αυτοβελτίωσης κι αυτοπραγμάτωσης, αλλά με βάση τα επιτεύγματά του σε ένα κατεστημένο πεδίο ανταγωνισμού. Χτίζει αυτοεικόνα σπουδαιότητας ή ασημαντότητας σε συνάρτηση με τους τίτλους που συλλέγει και σε συσχετισμό με τα αντίστοιχα «επιτεύγματα» κάποιων άλλων, τους οποίους συχνά αντιμετωπίζει σαν εχθρούς.

Και, κάπου προς το τέλος της ζωής του, ίσως θέσει τελικά στον εαυτό του το κρίσιμο ερώτημα: «*Ποιος είμαι;*» Μια ερώτηση που είναι, πλέον, δύσκολο να απαντηθεί, καθώς οι βαθύτερες αλήθειες της ύπαρξής του βρίσκονται ήδη βαθιά θαμμένες κάτω από αναρίθμητα στρώματα από επίκτητες ετικέτες!

Πέρα και πάνω, όμως, από την ευθύνη του δασκάλου ή και της κοινωνίας ολόκληρης, υπάρχει η *ατομική ευθύνη* του ίδιου του ενήλικου ανθρώπου για την αναζήτηση της αληθινής του ταυτότητας. Ο αυτοπροσδιορισμός είναι αποκλειστικά προσωπική υπόθεση του καθενός μας, και σε κανέναν εξωγενή παράγοντα δεν αναλογεί εξουσία (εκτός αν εμείς την εκχωρήσουμε) να μας τοποθετεί ετικέτες με τις οποίες οι ίδιοι αρνούμαστε να ταυτιστούμε. Και οι αντιστάσεις μας απέναντι στον ετεροκαθορισμό είναι ο δρόμος που οδηγεί στην *εσωτερική ελευθερία*, τη μόνη ελευθερία στην οποία έχει σημασία να στοχεύει ο άνθρωπος.

Γιατί, ελευθερία δεν είναι τόσο η αντικειμενική δυνατότητα να πραγματοποιώ ό,τι επιθυμώ, όσο το αναφαίρετο δικαίωμα να είμαι αυτό που επιλέγω. Και το «*είμαι*» αφορά την ίδια μου τη συνειδητότητα και μόνο αυτή!

Αυτονόητα, ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι κομβικός στη δημιουργία μιας κοινωνίας ελεύθερων ανθρώπων (πείτε την «ουτοπική κοινωνία», αν προτιμάτε). Το ζήτημα, όμως, είναι αν το χώμα πάνω στο οποίο θα πέσει ο παιδαγωγικός σπόρος της ελευθερίας – με τον τρόπο που ορίσαμε αυτή την έννοια πιο πάνω – θα είναι γόνιμο. Ή μάλλον, αν τα κυρίαρχα κοινωνικά στερεότυπα του επιτρέψουν κάποτε να γίνει...

© Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το σύνολο του περιεχομένου και των υπηρεσιών του site διατίθεται στους επισκέπτες αυστηρά για προσωπική χρήση. Απαγορεύεται η χρήση ή επανεκπομπή του, σε οποιοδήποτε μέσο, μετά ή άνευ επεξεργασίας, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.